

CESTIUNI DE SINTAXĂ LATINĂ

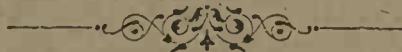
SI CONDITIONAL.

STUDIU

DE

I. N. DIANU

DIPLOMAT AL ȘCOLEI «DES HAUTES ÉTUDES» DIN PARIS
PROFESOR

BUCURESCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL

20, — STRADA DÓMNEI, — 20.

(Biserica Kalinderu)

1901

Diublet.

18435

Sublat

CASA COALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA

No. ....

CESTIUNI DE SINTAXĂ LATINĂ

SI CONDITIONAL

STUDIU

DE

I. N. DIANU

DIPLOMAT AL ȘCOLEI «DES HAUTES ÉTUDES» DIN PARIS
PROFESOR

159719

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL
20, — STRADA DÓMNEI, — 20
(Biserica Kalinderu)
1901

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA...18435.....

B.C.U. Bucuresti

C159719

47-5

P R E F A Ț Ă

Atât în decursul studiilor, cât și în timpul practicei făcute ca profesor, am avut ocasiunea de a observa că, în unele puncte, cea ce se spune în gramaticile limbei latine nu stă în deplin acord cu întrebuințarea de fapt ce ne întâmpină în autori și că unele cestiuni, nefiind încă deplin lămurite, așteptă să se reverse și asupra lor lumina din ce în ce crescândă, pe care o împrăștie progresele realizate de filologia clasică. Una din aceste cestiuni este întrebuințarea modurilor cu **si conditional**, cestiune care formeză subiectul studiului de față. Inmulțind numărul exemplelor, am fi putut da o întindere mai mare acestei cestiuni, dar nu acesta ne a fost scopul. Ne am mărginit numai la atât cât am crezut că este necesar pentru clarificarea ideii ce exprimăm.

Operile consultate sunt menționate la locurile respective.

INTRODUCERE

În sintaxa limbii latine sunt multe cestiuni, cari din cauza aspectului discutabil ce presintă, atrag atențiunea acelor cari se consacră acestui studiu și încercă a le lămuri pentru a nu rămâne, pe cât este posibil, nici o cestiune neexplicată. Una dintre cestiunile de felul acesta, mai însemnată prin caracterul cu care se presintă, este între altele și cestiunea întrebuințării modurilor cu **si conditional**. Când am șis că această cestiune se presintă în condițiuni deosebite, credem a fi spus un adevăr și iată de ce. Cu toții suntem de acord a spune că acolo unde se ivesce un „dacă“ rezultatul este foarte îndoelnic, ba chiar, de regulă, ne așteptăm mai curînd la un rezultat negativ; nu la un rezultat pozitiv. Și cu și întrebuințarea lui „dacă“ acesta, câte aspirațiuni nu nimicesce, câte

iluzii nu distruge. Cu alte cuvinte o condițiune se presintă totdeauna cu caracterul celei mai mari nesiguranțe. Lucrul acesta fiind astfel, se nasce în mod foarte natural următoarea întrebare: Cum se face că limba latină, care în unele cazuri, cum este d. e. în cea ce privesce exprimarea raportului dintre timpurile propozițiilor subordonate și timpurile propozițiilor principale, este mai exactă de cât limba franceză și chiar de cât limba grăcă¹⁾; în privința întrebuințării modurilor pare la prima vedere, că s'a condus la voia întâmplării și chiar contrar cu realitatea faptelor. Or cât de libere raporturi ar admite cine-va că există între gramatică și logică, totuși, dacă ne mărginim a privi lucrul în mod sumar, construcțiunea lui **si conditional** cu modul indicativ apare ca ceva extraordinar.

În adevăr, după cât ne spun cele mai elementare gramatici, și după cât știu toți cei cari au studiat vre o gramatică, modul indicativ servă pentru a exprima o realitate; prin el se face totdeauna o **afirmare**. Or, condițiunea, privită din toate punctele de vedere, nu pòte fi nici o dată o

---

1) O. Riemann : Sintaxe latine (1890), pagina 218 (§ 149). Observațiunea lui O. Riemann în privința limbei franceze față cu limba latină se pòte aplica și la limba română în raport cu limba latină.

realitate. Prin urmare, cum să ne explicăm că în limba latină s'a ales în multe cazuri tocmai modul indicativ pentru a se exprima o nesiguranță și chiar o nerealitate? Cum se face că alături de **si condițional** se întrebuițeză modul indicativ, cu alte cuvinte modul prin care este știut că se exprimă o afirmare?

Repetăm încă odată că avem în vedere numai construcțiunea lui **si conditional**, pentru a determina mai bine marginile studiului de față, cu alte cuvinte pentru a se înțelege că nu ne ocupăm de cazurile în cari **si** înlocuesce o altă conjuncțiune saă în cari are un alt înțeles, iar nu cel condițional.

Nu ne vom ocupa, prin urmare, de exemple de felul acesta :

Tentata res est, si primo impetu capi
Ardea posset.

(Liv. 1, 57, 2).

Circumfunduntur ex reliquis hostes
partibus, si quem aditum reperire pos-
sent.

(Caes. B. G. 6, 37, 4).

et sic forte precatur :

Si nunc se nobis ille aureus arbore
[ramus.

Ostendat nemore in tanto!

(Verg. Aen. 6, 186—188).

O mihi praeteritos referat si Juppiter
[annos!

(Verg. Aen. 8, 560).

Revenind la cestiune, dacă vom căuta în gramaticile latine pentru a vedea ce regulă trebuie urmată în întrebuițarea modurilor pe lingă **si conditional**, vom găsi reguli speciale pentru întrebuițarea modului indicativ și alte reguli pentru întrebuițarea modului subjunctiv.

Pentru mai multă claritate vom împărți și noi studiul acesta în două părți: prima parte referindu-se la întrebuițarea modului indicativ, iar a doua parte la întrebuițarea modului subjunctiv împreună cu **si condițional**.

PARTEA I

SI') CONDIȚIONAL CU MODUL INDICATIV

În primul loc suntem datorii a rezuma stadiul actual al cestiunii. Pentru acesta este necesar să reproducem principalele reguli date în această privință. Noi vom menționa cea ce se spune în sin-

---

1) Archaic: sei. În privința originii acestei conjuncțiuni c. f. O. Riemann et H. Goelzer: Grammaire comparée du grec et du latin, p. 557 (Nota 2), unde între altele citim: Sur l'origine de cette conjonction les savants ne sont point d'accord. . . . . En tous cas, on est d'accord pour voir dans la particule εἰ comme dans la particule si, le locatif singulier d'un pronom démonstratif signifiant: en cette façon, ainsi. Comment l'idée conditionnelle est-elle entrée dans ces deux mots? Sans doute par suite du tour hypothétique des phrases où εἰ et si étaient employés et par l'influence de l'optatif, dont εἰ était souvent suivi en grec, ou du subjonctif, qui accompagnait souvent si en latin.

— Fr. Stolz în: Historische Grammatik der lateinischen Sprache (erster Band) pagina 141 (§ 136), după ce observă că un i lung latin pöte proveni din un ai sau oi primitiv, iată ce dice în privința lui si: Es kann wegen volsk. sē auf *suci, vgl. gr. εἰ neben εἰ, oder *sei zurückgeföhrt werden. — A se vedea de asemenea și nota de la pagina 33 a studiului acestuia.

taxele respective lucrate de Zumpt, Madvig și Riemann pentru că în regulile date de acești trei filologi se cuprind toate ideile principale ce am putea găsi aiurea.

Iată ce citim în excelentul manual de gramatică latină al lui C. G. Zumpt¹⁾ pagina 363:

Beide Satzglieder werden als *wirklich*²⁾, als thatsächlich, ohne Andeutung einer Vorstellung, ausgesprochen. Dann steht in beiden, sowohl dem Bedingungs- wie dem Folgerungssatze der Indicativ.

Apoi ne trimite la § 517 (pag. 358), unde sub titlul: «*Vom Gebrauche der Modi*» citim:

Der *Indicativus* wird gebraucht in jedem Satze, dessen Inhalt als factisch oder als *That-sache* ausgesprochen wird, z. B. «ich gehe» etc.

Daher steht auch bei Bedingungen und *Voraussetzungen* mit *si*, *nisi* etc der *Indicativ*, wenn ohne den Ausdruck einer Vorstellung ein Fall als *wirklich* angenommen oder (mit *nisi*) ausgenommen wird.

Cităm și un exemplu:

Mors aut plane negligenda est, si

1) Lateinische Grammatik von C. G. Zumpt; dreizehnte Auflage, bearbeitet von A. W. Zumpt.

2) Sublinierile din textul german și francez aparțin autorilor respectivi.

omnino extinguit animum, aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus.

(Cic. Cat. m. 19).

Urmézä apoi observațiunea:

Die Conjunctionen *si* und *nisi* drücken nichts anderes aus, als ein *Verhältnis* eines Satzes zu einem andern . . . . Mit dem Indicativ spreche ich kein Urtheil über die Möglichkeit oder Unmöglichkeit eines Falles aus, ich setze ohne weiteres was ist als wirklich, oder nehme mit *nisi* einen Fall aus, der sein kann, den ich aber in Bezug auf die Folge- rung als wirklich setze.

Madvig la pagina 300¹⁾ (§ 332) dice:

Besonders ist zu merken, dass bei der Angabe einer Bedingung beide Sätze im Indicativ stehen, wenn das Bedingungsverhältniss einfach, ohne weitere Nebenbedeutung angegeben wird: Si deus mundum creavit, conservat etiam, etc.

In urmă citim observațiunea:

Es wird hierdurch nur bezeichnet, dass dies Verhältniss zwischen den zwei Sätzen obwalte, aber von der Wirklichkeit des In-

---

1) Lateinische Sprachlehre (dritte Ausgabe).

haltes der zwei einzelnen Sätze wird nichts gesagt.

Riemann la pag. 334¹⁾ (§ 205) dice:

Si Joint à l'*indicatif* de tous les temps s'emploie toutes les fois que celui qui parle, abstraction faite de ce qui peut être son opinion véritable, *suppose* que la condition se trouve remplie. Quand on dit, par exemple «*si Deus est, mundum providentia regit*», on n'indique pas le moins du monde, d'une façon nécessaire, que l'on croie à l'existence du Dieu: on marque qu'il y a une relation certaine entre une condition qu'on *suppose* remplie et la conséquence qui en doit résulter, sans se préoccuper de la question de savoir si, *en réalité*, la condition se trouve remplie ou non.

Resumând vedem că Zumpt și Madvig sunt de acord în a spune că modul indicativ se întrebuințează atunci când se arată că există o relațiune între condițiune și consecință.

Examinând, însă, exemplele cu modul subjunctiv, vedem că și în cazul acela se exprimă

---

1) Syntaxe latine d'après les principes de la Grammaire historique (Nouvelle édition 1890). Tot aceeași idee, exprimată apröpe în aceleași cuvinte, se găsește și în: Riemann și Goelzer, «Grammaire comparée du grec et du latin». Syntaxe, 1897 (pag. 557 și următoarele).

existența unei relațiuni între condițiune și consecință :

Si Roscius has inimicitias cavere potuisset, viveret.

(Cic. Rosc. Am. 6, 17).

Este evident că și în exemplele de felul acestuia se arată o relațiune între cele două propozițiuni. De aceea Riemann adaugă în explicațiune cu mare dreplate cuvântul „sigură“ și dice că modul indicativ exprimă o relațiune sigură între condițiune și consecință.

Însă, în regula dată, Riemann dice că modul indicativ ne arată că: „celui qui parle suppose que la condition se trouve remplie“. Zumpt și Madvig nu au spus acest lucru, pentru că prin modul indicativ, autorul său vorbitorul nu poate să ne indice că este vorba de o presupunere — modul indicativ servind a exprima totdeauna o afirmare —. Cu alte cuvinte revine iarăși întrebarea pe care voiam să o lămurim în acest capitol: **Ce se afirmă prin modul indicativ în o propozițiune condițională?**

Să amintim câte-va exemple în cari si condițional este însoțit de modul indicativ.

**Quo mihi fortunam (sc. optem), si
[non conceditur uti.**

(Hor. Ep. 1, 5, 12).

Si vincimus, omnia nobis tuta erunt; commeatus abunde municipia atque coloniae patebunt.

(Sall. Cat. 58, 9).

Quam (sc. naturam) **si sequemur** ducem, numquam aberrabimus.

(Cic. de Off. 1, 28, 100).

Si (haec) mala sunt, is qui erit in iis, beatus non erit.

(Cic. de Fin. 5, 28, 86).

Et certe, **si est** in extis aliqua vis, quae declaret futura, necesse est eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut...

(Cic. de Div. 2, 12, 29).

Si fortuna volet, fies de rhetore
[consul;

Si volet haec eadem, fies de con-
[sule rhetor.

(Juv. 7, 197-198).

Si nullum in terris tam detestabile
[factum

Ostendis, taceo, ...

(Juv. 13, 126-127).

Nam **si digna poena pro factis eorum reperitur**, novum consilium approbo; **sin magnitudo sceleris omnium ingenia exsuperat** eis utendum censeo, quae legibus comparata sunt.

(Sall. Cat. 51, 8).

Quae (sc. mors) aut plane negligenda est, si omnino **extinguit** animum, aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus.

(Cic. Cat. m. 19, 66).

Si feceris id, quod ostendis, magnam habebō gratiam; si non feceris, ignoscā.

(Cic. Epist. ad Fam. 5, 19, 2).

Si dii sunt, est divinatio.

(Cic. de Div. 2, 17, 40).

Quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus **inie-
ras**,... hic nuntius ad te minime omnium pertinebat.

(Cic. Rosc. Am. 34, 96).

Deligetque (sc. populus), si modo sal-
vus esse vult, optimum quemque; certe
in optimorum consiliis posita est civi-
tatum salus.

(Cic. de Rep. 1, 34, 51).

Să examinăm acum aceste exemple.

Este evident că în nici unul din ele, și putem
dice că în nici un exemplu de felul acestora, nu
póte fi vorba de o afirmare în cea ce privesce
împlinirea condițiunii. Împlinirea saŭ neîmpli-
nirea condițiunii nu se are absolut de loc în

vedere precum nici posibilitatea saŭ imposibilitatea de fapt a condiŭiunii. Ce se afirmă dar în aceste exemple? Şi trebuie să punem această cestiune, de ôre-ce, după cum se scie, de modul indicativ se serveşce autorul saŭ vorbitorul pentru a axprima o afirmaŭiune.

Dacă trecem la cel de al doilea punct de vedere, adică la relaŭiunea ce se stabileşce între propoziŭiunea condiŭională şi propoziŭiunea principală, vedem că nu este vorba numai de exprimarea unei relaŭiuni între cele două propoziŭiuni. Este ceva mai mult şi anume: autorul **afirmă** că există un raport sigur şi necesar între condiŭiune şi consecinŭă. Vedem că în primul exemplu se afirmă că numai cel care are posibilitatea de a se folosi de avere pôte să doréscă avuŭii; în al doilea exemplu se afirmă că victoria va fi urmată cu necesitate de o siguranŭă complectă; în fine, pretutindenî, se **afirmă** raportul între propoziŭiunea condiŭională şi consecinŭă. Prin urmare se vede clar că, or de câte orî autorul saŭ vorbitorul voesce să **afirme** raportul dintre condiŭiune şi consecinŭă, modul de întrebuiŭat va fi modul indicativ.

După tot cea ce am spus credem că urméză cu necesitate modificarea regulii în privinŭa în-

trebuințării modului indicativ cu **si condițional**, în felul următor:

Se întrebuițeză modul indicativ cu **conjuțiunea condițională** si atunci când se afirmă raportul dintre condițiune și consecință.

Cu această formulare a regulii punem în concordanță întrebuințarea modului indicativ lângă **si condițional** cu cea ce se știe că înseamnă acest mod: **afirmațiune**. În toate cazurile, în care se întrebuițeză acest mod, va trebui să înțelegem că autorul a voit să dea cugetării sale forma unei maxime generale care nu poate întâmpina nici o replică, nici o contradicere. Când un autor întrebuițeză modul indicativ este un indiciu neîndoios pentru noi că voesce a **afirma** un raport sigur între condițiune și consecință; că exprimă prin urmare o convingere a sa pe care o crede ca o conclusiune sigură eșită din toate cazurile speciale ce s'au putut presenta și care se poate prin urmare aplica la toate cazurile de acelaș fel și în viitor. Când dă autorul d. e: **si naturam sequemur ducem numquam aberrabimus**, cu această voesce să spună că, pe cât s'a putut observa, or și cine s'a conformat cu natura nu a rătăcit nici o dată și prin urmare că și pentru viitor se poate **afirma** cu

C159719

siguranță acest raport între condițiune și consecință; cu alte cuvinte judecata acésta se va putea verifica în toate cazurile analóge. Se înțelege de la sine că în alte cazuri judecata exprimată va fi rezultatul cercetărilor cu totul teoretice d. e: **si deus scit, certe illud evenie t, etc.** În urma celor spuse credem a fi îndreptățiți să șicem că or de câte ori **condiționalul** si va fi însoțit de modul indicativ, scriitorul său vorbitorul dă gândirii sale forma unei maxime, exprimând un adevăr general fie ca un rezultat al experienței directe sau indirecte, fie ca un rezultat al gradului de cultură morală și intelectuală la care a ajuns. Prin modul indicativ se afirmă raportul dintre condițiune și consecință ca un adevăr incontestabil. Credem potrivit a menționa aci și exemplul pe care 'l găsim în Vergilius (Georgica, 1. v. 424 et sequ.):

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
 Ordine respicies, numquam te crastina fallat
 Hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
 Luna, revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro **comprenderit** aera cornu,
 Maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
 At **si** virgineum **suffuderit** ore ruborem,
 Ventus erit; ...

În aceste versuri citate cât și în cele cari urmază în text, dar pe cari nu le mai reproducem pentru a scurta citațiunea, poetul reproducând cea ce experiența populară a extras ca regulă generală în privința prevestirii timpului bun sau rău după lună și soare, voesce a **afirma** un raport necesar între condițiune și consecință. Întreg pasagiul stă în concordanță cu ceea ce am stabilit relativ la întrebuițarea modului indicativ cu **si condițional**. Credem deci că este necesar a se adăoga în regula dată că este vorba de **afirmarea** raportului între cele două propozițiuni.

În tot cea ce am spus, ne-am ocupat numai de propozițiunea introdusă prin **si**, de óre-ce acesta era punctul pe care voiam a-l lămuri. În propozițiunea cu care stă în legătură se șcie că în genere, în casurile de cari am vorbit, se întrebuițază de asemenea modul indicativ. Însă acolo unde există vre-un motiv special, în propozițiunea cu care condiționala stă în raport, se întrebuițază modul subjunctiv. Amintim numai un exemplu :

Ac tamen **si** qui **sunt**, qui philosophorum auctoritate moveantur, dent operam parumper atque audiant eos, quorum summa est auctoritas apud doctissimos homines et gloria.

(Cic. de Rep. 1, 7, 12).

Prin urmare, întregind regula, vom dice: Si condițional este însoțit de modul indicativ când se afirmă raportul dintre condițiune și consecință; tot acelaș mod se întrebuințază și în propozițiunea cu care condiționala stă în legătură, dacă nu este vre-un motiv special pentru întrebuințarea modului subjunctiv.

Să vedem acum dacă regula stabilită se aplică în toate casurile speciale ce se pot presenta. Trebuie cu alte cuvinte să facem proba acestei reguli, pentru a ne servi de termenii întrebuințați în matematică. Gândindu-ne la diferitele ocațiuni în cari se arată ca necesară întrebuințarea lui si condițional, ni se presintă în minte textele de legi. În adevăr, în aceste texte de legi este vorba de a se afirma existența unui raport sigur între fapta comisă și pedépsa prevădută de legiuitor. Cel care face o lege nu se preocupă nici de cum de împlinirea sau neîmplinirea condițiunii. Din potrivă, legiuitorul și în genere societatea s'ar simți foarte bine când nu s'ar realiza nici una din condițiunile exprimate în textele de legi pentru aplicarea pedepselor prevădute. Este clar, prin urmare, că aci nu póte fi vorba de cât de afirmarea raportului între o condițiune și o consecință. Făcând verificarea regulii date prin exemple luate din

diferite texte de legi, vom vedea că ori de câte ori se ivesce ocasiunea de a se întrebuița **con-
diționalul** și de atâtea ori va fi însoțit de modul
indicativ.

Iată câte-va exemple :

Sei¹⁾ qua tributa ex bonis eorum exacta
sunt, posteaquam rei publicae nostrae causa
profecte sunt, uti²⁾ ea eis reddantur...³⁾.

Sei quod ad eam aedem donum datum do-
natum dedicatumque erit, uti liceat oeti,...⁴⁾.

Din cele douăsprezece table de legi extragem
următoarele :

Si in ius vocat, ito⁵⁾.

Si intestato moritur, cui suus heres nec
escit⁶⁾, adgnatus proximus familiam habeto⁷⁾.

Acelaș lucru 'l vedem și în formulele arhaice
reproduse de T. Livius în c. 21, 10, 5—7:

Si id moritur quod fieri oportebit, pro-
fanum esto neque scelus esto.

1) A se vedea nota de la pag. 9.

2) Conjuncțiunea uti sau ut.

3) Engelbertus Schneider : *Dialectorum italicarum aevi vetustioris
exempla selecta*. Vol. I, pars I, pag. 70.

4) Id. *ibid.* p. 75. — Oeti=uti (de la utor).

5) John Wordsworth : *Fragments and specimens of early latin*, p. 254.

6) Formă arhaică=erit.

7) Wordsworth, p. 256.

După cum se vede, pretutindenă și condițional este însoțit de modul indicativ, pentru că se afirmă raportul între două propozițiuni.

Tot astfel se explică întrebuițarea modului indicativ și în jurăminte, d. e.:

Ne vivam si scio.

(Cic. ad. Att. 4, 16, 8).

Se înțelege că, în exemplele de felul acesta, tocmai întrebuițarea modului indicativ lângă și dă jurământului totă tăria dorită.

În fine tot modul indicativ se întrebuițază în propozițiunile legate prin **sive-sive**, în cari se afirmă că două condițiuni diferite nu pot avea de cât una și aceeași consecință:

Veniet tempus (sc. mortis), et quidem celeriter, et sive retractabis, sive properabis: volat, enim aetas.

(Cit. Tusc. disp. 1, 31, 76).

Mala consuetudo est contra deos disputandi, sive ex animo id fit, sive simulate.

(Cic. Nat. D. 2, 67).

Nam illo loco libentissime uti soleo, sive quid mecum ipse cogito, sive quid aut scribo aut lego.

(Cic. de Leg. 2, 1).

**Sive tu medicum adhibueris, sive
non adhibueris, non convalesces.**

(Cic. de Fat. 12, 28).

Tu major; tibi me est æquum parere,
[Menalca,

Sive sub incertas Zephyris motan-
[tibus umbras,

Sive antro potius **succedimus.**

(Verg. Bucol. 5, 4—6).

Accestea credem că sunt de ajuns pentru a ne convinge de adevărul cuprins în regula stabilită, de óre ce, după cum vedem, acéstă regulă se aplică și explică tóte cazurile în cari **si conditional** este însoțit de modul indicativ. Ne măi rămân acum de explicat unele moduri de expresiune ce întîmpinăm în autori.

Iată câte-va exemple, pentru a se vedea, despre ce este vorba :

Nam **si** quid ab homine ad nullam partem utili utilitatis tuæ causa **detra-**
xeris, inhumane feceris contraque naturaæ legem: **sin** autem is tu **sis**, qui multam utilitatem rei publicæ atque hominum societati, **si** in vita **reman-**
neas, adferre possis, **si** quid ob eam causam alteri **detra-**
xeris, non sit reprehendendum.

(Cic. de Off. 3, 6, 30).

At memoria minuitur. — Credo, nisi eam exerceas, aut si sis tardior natura.

(Cic. de Sen. 7, 21).

Omnino si¹⁾ quicquam est decorum, nihil est profecto magis quam aequalitas cum universae vitae tum singularum actionum, quam conservare non possis, si aliorum naturam imitans, omittas tuam.

(Cic. de Off. 1, 31, 111).

Difficile est finem facere pretio nisi libidini feceris.

(Cic. Verr. 4, 7, 14).

Ținem că aceste exemple și toate de felul acestora, trebuiesc avute în vedere și explicate, de ore-ce cu toate că este evident că în aceste frase se afirmă raportul între condițiune și consecință, totuși vedem că **si condițional** nu este însoțit de modul indicativ după cum rezultă din cele spuse înainte. În adevăr, în primul exemplu se afirmă că nu se cuvine ca, în propriul interes, să se ia ceva chiar de la un nemernic. În a doua parte a acestui exemplu se afirmă că dacă o persoană este foarte folositore statului poate răpi de

---

1) În prima parte a exemplului si condițional cu modul indicativ (est) este cuprins în regula stabilită.

la altul un lucru de care depindea propria-i existență.

În al doilea exemplu de asemenea este evident că nu este nici o îndoială asupra raportului ce există între puterea memoriei de o parte, și între exercitarea ei, de altă parte. În fine, în toate aceste exemple se afirmă raportul dintre condițiune și consecință. Toate conțin adevăruri generale recunoscute de toți și totuși vedem că **si condițional** nu este însoțit de modul indicativ. Contradicerea între ideia dezvoltată de noi și exemplele menționate aci nu există însă de cât numai în aparență: lucrul se explică foarte ușor. Anume se știe că limba latină posedă mai multe mijlôce pentru a exprima persóna nedeterminată pe care limba francesă o exprimă prin **on**, iar limba germană prin **man**. Între aceste multiple mijlôce este și întrebuințarea persónei a doua singulară de la timpurile modului subjunctiv pentru exprimarea unui subiect nedeterminat. Acesta este motivul, care în exemplele citate a hotărît întrebuințarea modului subjunctiv. Fără acest motiv modul potrivit în felul acesta de exemple era modul indicativ.

Se înțelege de la sine că tot modul subjunctiv

ne va întîmpina atunci când **si condițional** se va afla în stilul indirect :

Responsum inde legatis Romanis est bellum ortum ab Saguntinis, non ab Hannibale, esse; populum Romanum injuste facere, **si Saguntinos vetustissimae Carthaginiensium societati praeponant.**

(T. Liv. 21, 11, 2).

În urma celor șise vedem că regula stabilită este expresiunea unui adevăr pe deplin demonstrat.

Atât de adevărat este că atunci când se afirmă raportul dintre condițiune și consecință se întrebuințază modul indicativ, în cât chiar în cazurile în cari ne-am aștepta la modul subjunctiv ne întîmpină tot modul indicativ, dacă autorul a voit a afirma acest raport. Ceva mai mult, găsim exemple în cari întîlnim modul indicativ în loc de imperfectul său mai mult ca perfectul subjunctivului adică acolo unde se exprimă ceva ne real:

si candida jusserit Io,
Ibit ad Aegipti finem.

(Juv. 6, 526—527).

Este evident că aci, prin propozițiunea condițională, se exprimă o nerealitate, totuși s'a între-

buițat modul indicativ. Autorul însă nu se preocupă aci de realitatea saū nerealitatea condițiunii, ci numai de a **afirma** strînsul raport între condițiune și urmare.

Cu acēsta credem a fi lămurit, pînă aci, tot ceea ce se referă la întrebuițarea modului indicativ cu conjucțiunea **si**. Ne rămâne să ne ocupăm în partea a doua a studiului acesta cu întrebuițarea modului subjunctiv împreună cu **condiționalul si**.

PARTEA II

SI CONDIȚIONAL CU MODUL SUBJUNCTIV.

Din cele dezvoltate în capitolul precedent rezultă două lucruri importante pe cari trebuie să le avem în vedere ca un rezultat pozitiv, de ôre ce acestea ne vor servi ca punct de plecare în cea ce vom spune în partea acésta a studiului de față. Aceste două puncte stabilite sunt:

1. O condițiune nu pôte avea de cât unul și acelaș caracter : al nesiguranței. Cine exprimă o condițiune, exprimă o nesiguranță.

2. Intrebuiñarea modului indicativ alături de **si condițional** nu-și găsesce explicațiunea de cât în faptul că cel care vorbește saũ scrie nu are în vedere condițiunea, care totdeauna remâne aceeași — ceva nesigur — ; ci voesce a **afirma** raportul dintre propozițiunea introdusă prin **si** și propozițiunea cu care acésta stă în legătură.

De îndată ce admitem că întrebuințarea modului indicativ depinde de afirmarea raportului dintre condițiune și consecință -- fapt despre care credem că nu mai rămâne nici o îndoială în urma celor expuse în capitolul precedent — atunci din ce cauză s'ar fi înlăturat acest criteriu când este vorba de întrebuințarea modului subjunctiv? Condițiunea după cum am văzut 'și păstrează acelaș caracter. De unde provine atunci această schimbare de criteriu? Există vre un motiv demn de luat în considerațiune pentru a admite necesitatea modificării acestui criteriu? Iată cestiunile ce ni se prezintă și pe cari voim să le lămurim în această parte a studiului nostru.

După cum am procedat și în partea I, credem că suntem datorii să arătăm care este starea actuală a cestiunii și în privința întrebuințării modului subjunctiv.

Zumpt dice (p. 363):

Beide Sätze werden als *Vorstellung* ausgesprochen, aber zugleich wird die *Möglichkeit* angedeutet, dass die Wirklichkeit ihr entspricht oder entsprechen kann. Dann stehen die Coniunctive des Präsens oder Perfectum. etc. — Ex.:

Dies deficiat, si velim numerare, qui-

bus bonis male evenerit, nec minus, si
commemorem, quibus improbis op-
 time.

(Cic. Nat. D. 3, 32, 81).

Madvig se exprimă ast-fel (p. 312, § 347) :

Der Conjunctiv wird in bedingter Rede von dem gebraucht, *was als nicht statfindend* angegeben wird, sowohl im Hauptsatze von dem, was nicht stattfindet, aber unter einer gewissen Voraussetzung stattfinden würde, als in dem Nebensatze mit *si, nisi* etc. von der Voraussetzung, welche in der Aussage angenommen, aber für nicht wirklich statfindend erklärt wird. etc.

Riemann (p. 337 § 206), spune :

Si avec le *présent* du subjonctif correspond exactement au *si* français suivi de l'*imparfait* de l'indicatif et *employé en parlant de l'avenir*, la proposition principale étant au *conditionnel* ; la supposition est présentée par là comme une simple *idée*, comme un *simple produit de l'imagination*, et cette forme de phrase s'emploie tout aussi bien pour formuler une supposition *dont la réalisation est impossible*, du moment qu'on la fait *pour l'avenir*, que pour formuler une supposition dont la réalisation est possible, quoique *plus ou moins douteuse* : en d'autres termes,

toutes les fois qu'on exprime une supposition par rapport à l'avenir et qu'en même temps on veut donner à l'expression ce ton d'incertitude que marque ici en français l'emploi de l'imparfait de l'indicatif après si, le subjonctif présent est nécessaire en latin.

Resumând cele conținute în aceste trei citațiuni vedem că ideea comună este acésta: **la întrebuintărea modului subjunctiv lângă si condițional se are în vedere posibilitatea (sau imposibilitatea) împlinirii de fapt a condițiunii.**

Fiind-că este vorba de întrebuintărea modului subjunctiv, pentru a fi studiul complet, trebuie să amintim în câte-va cuvinte și părerea lui Dittmar ¹⁾, în privința construcțiunii lui **si condițional.**

După felul cum se face traducțiunea în limba germană, și după timpul la care se raportă condițiunea. Dittmar stabilește opt grupe în cari se pot repartisa exemplele conținând o propozițiune condițională.

Cităm textual trei grupe de la început, pentru a se vedea despre ce este vorba :

---

1) Studien zur lateinischen Moduslehre von Armin Dittmar.

La pagina 169 § 291 citim următorele:

Gruppe 1: Bei der Übersetzung verwenden wir das Hilfszeitwort «wollen»:

Longumst, Chlitipho,
Si tibi narrem, quam ob rem id fa-
 [ciam.

(Ter. Heaut. 335).

Eigentlich: So? ich sollte dir erzählen, weshalb ich dies thue? Das ist viel zu umständlich!

La pagina 171 § 292 ni se spune:

Gruppe 2: Bei der Übersetzung verwenden wir das Hilfszeitwort: «sollen».

Non edepol nunc ubi terrarum sim
 [scio, **si quis roget**.

(Plaut. Amph. 336).

Wenn mich einer fragen sollte, ich zweifle allerdings, ob mich einer fragen wird, es ist nicht gerade wahrscheinlich, dass mich einer fragt.

Aceași pagină § 293:

Gruppe 3: Beim Übersetzen ins Deutsche verwenden wir den Indicativ a) Sphäre der Zukunft.

Der Sprecher versichert polemisch, dass er oder ein anderer etwas thun, oder dass

etwas geschehen werde für den Fall, dass etwas eintrete oder nicht eintrete.

**Si fractus illabatur orbis:
Impavidum ferient ruinae.**

(Hor. Od. 3, 3, 7).

Insemnat lucrū, însă, este pentru noi cea ce se spune la pagina 178 § 302:

Gruppe 8: Beim Übersetzen ins Deutsche verwenden wir den Conjunctiv.

Der Conjunctiv in den bisherigen sieben Gruppen geht, wenigstens zum guten Teil, auf den alten Conjunctiv zurück. Optativischen Ursprungs dagegen ist der Conjunctiv in folgendem Beispiel:

Haec si tecum, ita ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiam si vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1, 8, 19).

Die bisherigen Gruppen nämlich haben sämtlich polemischen Sinn¹⁾, sei es, dass im

1) Pentru a da acest înțeles lui *si*, Dittmar¹⁾ pune în legătură cu *sic*. Iată ce citim între altele în nota de la pag. 169: *Si* wird man kaum von *Si*-e trennen können. Beide lassen sich gut vereinigen, wenn wir die *Si*-Sätze als ursprüngliche Fragesätze auffassen. Das *So?* hat also etwa dieselbe Bedeutung wie das *Ut?* in den missbilligenden Fragen, d. h. der Sprecher bezieht sich damit auf die Worte, die er eben vernommen hat. Vielleicht lässt sich für diese Annahme anführen, dass sich im Lateinischen wie im Deutschen auch Bedingungssätze ohne Conjunction bilden lassen.

Si-Sätze selbst schon ein polemischer Gedanke enthalten war, sei es, dass dieser Sinn mehr durch das Zusammenwirken von Haupt- und Nebensatz entstand. In dem eben angeführten Beispiel dagegen fehlt dieser polemische Sinn. Der Redner tritt niemand mit seiner Äußerung entgegen, es hatte ja niemand das Gegenteil behauptet. Er fürchtet auch keinen Widerspruch, denn er will niemand von seiner Meinung überzeugen; er ist des Glaubens, dass dies nicht nötig ist. Die Worte sind also nicht aus einem deprimierenden Affekt heraus entstanden, sondern sie sind einzig und allein ein Gebilde der Phantasie Ciceros.

Cu alte cuvinte, după Dittmar, deosebirea de căpetenie între primele șapte grupe și acesta din urmă este că în cele șapte, subiectivul este polemic, adică cel ce scrie sau vorbește se așteaptă la opunere din partea altora și are intențiunea de a lupta pentru triumful ideii sale. În exemplele cuprinse în grupa a opta subiectivul exprimă rezultatul la care a ajuns autorul sau vorbitorul cu imaginațiunea sa; în această grupă deci subiectivul îndeplinește funcțiunea unui optativ pentru că optativul este modul propriu pentru exprimarea unei închipuiri.

Să ne gândim, însă, la exemple ca acesta :

Naturam si sequemur ducem numquam aberrabimus.

Cic. de Off. 1, 28, 100).

Se preocupă cine-va să condrădică pe autor ? De sigur că nu. Cicero așa vede lucrul în cugătarea sa, și, când intrupéză în vorbe gândirea acésta, nu se aștéptă la nici o replică.

De asemenea cine țdice: **si dii sunt, est divinationio**, nu face alt-ceva de cât să exprime rezultatul la care a ajuns cu imaginațiunea sa în privința cestiunii ce avea în vedere. Și dacă este vorba de caracter polemic, noi credem că exemplul dat de Dittmar nu este absolut lipsit de acest caracter. In adevăr, trebuie să dăm atențiune faptului că frasa citată se găsesce într'un discurs; or, scopul unui discurs fiind **convingerea**, totul trebuie să țintéscă la acelaș scop. In privința celorlalte șépte grupe, după cum am putut vedea din cele citate, Dittmar are în vedere tot **condițiunea**; posibilitatea saũ imposibilitatea împlinirii acesteia.

Noi am vęđut însă că o condițiune nu'și póte schimba nici o dată caracterul; prin urmare, credem că atunci când se țdice că, se are în vedere condițiunea (posibilitatea saũ imposibilitatea ei), cestiunea nu este încă deplin lămurită.

Spre a stabili un punct de plecare pentru ceea ce voim a susține, este necesar să amintim că în limba latină se poate dice foarte corect:

Si hoc dicis, erras.

precum și:

Si hoc dicas, erres.

În primul exemplu vedem modul indicativ, în al doilea vedem că, lângă **si** se află modul subiectiv. De unde poate proveni această schimbare a modului? În ambele exemple evident că condițiunea are șiși păstrează același caracter. Nici în primul, nici în cel de al doilea exemplu nu ne ocupăm de împlinirea condițiunii; în nici unul nu ne ocupăm de posibilitatea transformării acestei condițiuni într'o realitate. În privința primului fel de expresiune, explicarea s'a dat în prima parte a acestui studiu. Vom dice prin urmare că în primul exemplu s'a întrebuințat modul indicativ cu condiționalul **si** pentru că s'a voit a se afirma raportul dintre condițiune și consecință. Prin acel exemplu se afirmă că împlinindu-se condițiunea, cu necesitate va urma și consecința ei.

Să vedem însă ce motiv se are în vedere când în propozițiunea condițională se înlocuesce modul indicativ prin modul subiectiv. Condițiunea re-

mănând aceeași, nefiind vorba de nici o presupunere în privința ei, cu necesitate trebuie să conchidem că ceea ce s'a schimbat nu p^ote fi altceva de cât raportul în care cel care scrie sau vorbește are intențiunea de a pune condițiunea față de propozițiunea cu care se l^égă.

Une-ori, chiar în acelaș pasagi^u, vedem că si condițional este însoțit de modul indicativ într'o parte și de modul subjunctiv în altă parte :

flet, si lacrimas conspexit amici,
Nec dolet; igniculum brumae si tempore
[poscas,
Accipit endromidem;

(Juv. 3, 101—103).

Repetăm că în asemenea exemple prin schimbarea modului nu p^ote să ni se arate alt-ceva de cât schimbarea intențiunii autorului în privința raportului pe care voesce a-l exprima între condițiune și consecință.

Să ne fie permis a menționa aci unul din numeroșele casuri în cari, prin schimbarea modului, autorul ne p^ote indica în chip v^édit intențiunea sa față de ideia exprimată în o propozițiune.

Voim să amintim aci întrebuintărea modurilor cu **quod** causal, și deosebirea de înțeles ce există între cele două feluri de expresiune.

Se scie că atunci când **quod** causal este însoțit de modul subjunctiv, este pentru noi un indiciu sigur că autorul nu a avut intențiunea de a exprima cauza ca o idee a sa :

Laudat Panaetius Africanum, **quod fuerit** abstinens.

(Cic. de Off. 2, 22, 76).

Modul subjunctiv din propozițiunea causală ne arată că această cauză nu este afirmată de Cicero, ci face parte din cugetarea subiectului (Panaetius) propozițiunii principale. Avem cu alte cuvinte aci un stil indirect, luat în înțelesul larg al cuvântului.

Când autorul voesce a ne arăta că el însuși are intențiunea de a afirma cauza, atunci întrebunțeză modul indicativ ¹⁾:

Qui (loci) communes appellati, quod videntur multarum iidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt.

(Cic. Orat. 36, 126).

Acestea sunt lucruri cunoscute. Repetăm că am menționat acesta pentru a se vedea că și atunci când este vorba de schimbarea modului cu con-

---

1) Pentru celelalte nuanțe ce se pot reda prin întrebunțarea modului subjunctiv cu quod, a se vedea : Riemann-Goelzer (opera citată), pagina 461.

diționalul **si**, se p^ote f^orte bine s^a fie o schimbare în intențiunea autorului sau vorbitorului.

După cele ce am spus, această schimbare de intențiune nu p^ote s^a privescă alt-ceva, când este vorba de **si** condițional, de cât raportul dintre condițiune și consecință.

Să analizăm acum fie-care din exemplele citate mai sus, în cari **si** este însoțit de modul sub-junctiv.

Luăm exemplul citat de Zumpt :

Dies deficiat, **si velim** numerare, quibus bonis male evenerit, nec minus, **si commemorem**, quibus improbis optime.

(Cic. Nat. D. 3, 32, 81).

Se vede numai de cât că raportul dintre condițiune și consecință s'a schimbat. Autorul nu mai voesce s^a afirme acest raport ; și nu-l p^ote afirma pentru că nici o încercare fie din partea sa, fie din partea altora nu s'a făcut pentru a se vedea dacă ar ajunge sau nu o și (luată ca timp disponibil) pentru enumerarea tutulor cazurilor anunțate prin propozițiunile cu cari stă în legătură **si condițional**. Tot ce p^ote s^a face autorul în cazul acesta este s^a exprime raportul numai ca presupus pentru că nu p^ote da cugetării sale

forma unui adevăr general. Acelaş lucru s'ar putea repeta şi despre exemplul citat de Dittmar :

Longumst, Clitipho,
Si tibi narrem, quam ob rem id fa-
 [ciam.

(Ter. Heaut. 355).

Trecem prin urmare la un alt exemplu :

Non edepol nunc ubi terrarum sim
 [scio, **si quis roget**.

(Plaut. Amph. 336).

De sigur că aci prin subiectiv se arată îndoiala asupra raportului dintre condiţiune şi consecinţă. Înţelesul este acesta: Dacă m'ar întreba cineva **póte** că nu aş fi în stare să spun unde mă gădesc. Nu este exclusă nici de cum posibilitatea ca, gindindu-se bine, să pótă să spue unde se află. Deci şi aci raportul este numai presupus. Am subliniat cuvântul **póte** pentru că numai prin sub-înţelegerea unei expresiuni de felul lui **póte**, ca: **este posibil, se póte întimpla ca**, etc. putem da şi noi în limba română această îndoială asupra raportului dintre cele două propoziţiuni.

Nu insistăm asupra exemplului din Horatius (Od. 3, 3, 7):

Si fractus illabatur orbis.
 Impavidum ferient ruinae.

de óre-ce si nu are înțeles condițional ci concesiv, după cum observă însuși Dittmar. Explicațiunea întrebunțării modulului subjonctiv aci trebuie căutată la propozițiunile concesive. Trece-m la exemplul:

Haec si tecum, ita ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1, 8, 19).

Cicero știa foarte bine că există unii ómenii cari rămân surdi la vocea patriei; și nu mai departe altul de cât Catilina este pentru Cicero acel om atât de jos cădut în cât să nu asculte nici chiar de glasul patriei¹⁾. Cu alte cuvinte el știa foarte bine că exprimând frasa de mai sus nu póte afirma un raport sigur între condițiune și consecință.

Să mai analizăm și alte exemple:

**quis enim virtutem amplectitur
[ipsam,**

Praemia si tollas?

(Juv. 10, 141—142).

Se știe că nu toți ómenii, cari practică virtutea, au în vedere o răsplată. Că vor fi mulți sau pușini

1) Intrebunțarea lui «nonne» în acest exemplu este cauzată de motive curat oratorice, prin urmare nu putem scóte nici un argument din această întrebunțare.

aceia, acesta este cu totul o altă cestiune. Faptul adevărat este că se găsesc oameni cari nu au nevoie de a se gândi la vre un câștig sau răsplată pentru a fi onești. Discutase acest lucru, cunoscut cu mult timp înainte, între alții și Cicero ¹⁾, și însuși Juvenal în exemplul citat, prin întrebuițarea modului subjunctiv în propozițiunea condițională, ne arată că intențiunea sa nu este de a afirma un raport strins între virtute și răsplată. Prin urmare în exemplul acesta, pe lângă faptul că se exprimă o persoană nedeterminată, subjunctivul exprimă îndoiala autorului asupra raportului dintre condițiune și consecință.

Amintim aci și mult cunoscutul exemplu, citat în foarte multe gramatici; precum și în studiul lui Dittmar:

Si tacuisses, philosophus mansisses.

Este evident că în acest exemplu condițiunea nu este cu necesitate absolut imposibilă. Modul subjunctiv nu poate exprima prin urmare vre o îndoială în privința condițiunii sau imposibilitatea acesteia. Trebuie să căutăm aiurea obiectul îndoelii exprimate prin modul subjunctiv.

2) ...permulta ob eam causam unam faciunt, quia deceet, quia rectum, quia honestum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident.

(Cic. de Fin. 2, 14, 45).

În adevăr, pentru a fi cineva filosof nu se cere cu necesitate condițiunea tăcerii. De multe ori acesta numai un indiciu de filosofie nu p^ote fi. Cu acesta voim să șicem că îndoiala indicată prin întrebuișarea modului subjonctiv trebuie să se refere numai la raportul dintre condițiune și consecință; cel care exprimă frasa de mai sus presupune, dar nu afirmă acest raport. Dacă i-ar veni cuiva gindul să afirme un raport strins între tăcere și filosofie, ar putea șice, referindu-se la timpul în care vorbește, foarte corect latinesce:

Si taces, philosophus manes.

Nu este vorba de cât de modul cum privesce scriitorul sau vorbitorul condițiunea față de consecință și de intențiunea ce are de a afirma sau nu raportul dintre ele. Întrebuișarea modului indicativ sau subjonctiv este un indiciu sigur pentru noi în privința intenșiunii autorului. Aci este locul să repetăm exemplul:

flet, **si** lacrimas **conspexit** amici,
Nec dolet; igniculum brumae **si** tempore
[poscas,
Accipit endromidem.

(Juv. 3, 101—103).

Schimbarea modurilor ne arată, în aceste versuri, schimbarea intenșiunii lui Juvenal în pri-

vința raportului ce voește a stabili între propozițiunea condițională cuprinsă în versul 102 și consecința ei. Intrebuințarea modului subjunctiv în această propozițiune ne arată că Juvenal privește această parte ca o treptă a unei gradațiuni ascendente față de ideea cuprinsă în versul 101. Înțelesul este acesta: Dacă a zărit lacrimi în ochii prietinelui, el plinge de și nu simte nimic; **ceva mai mult** dacă și-ai exprima părerea că 'ți este frig, **pöte** că el ar și lua o manta pe el. În cazul când Juvenal ar fi avut intențiunea de a afirma și în partea a doua raportul dintre condițiune și consecință, înlăturând prin urmare forma unei gradațiuni ascendente, pe care am observat că a dat-o expresiunii, ar fi întrebuințat și în această parte tot modul indicativ și ar fi zis: «igniculum brumae si tempore **poscis**, accipit endromidem».

În exemple de felul acesta:

Quis enim dubitat, quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus impigre tulussemus opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus?

(Liv. 31, 7, 2).

expresiunea : *Quis enim dubitat*, (în alte pasagii : non dubium est) nu are altă importanță de cât din punct de vedere oratoric. Expresiunile de felul acesta nu însemnăză nici decum că autorul, dacă le întrebuițeză, are intențiunea de a afirma raportul necesar între condițiune și consecință.

Din tot cea ce am spus rezultă că prin modul subjunctiv nu se exprimă îndoiala în privința posibilității împlinirii de fapt a condițiunii, ci asupra raportului dintre propozițiunea condițională și propozițiunea de care acêsta depinde.

Regula în privința întrebuițării modului subjunctiv ar trebui modificată în acest sens :

Si condițional se întrebuițeză cu modul subjunctiv când raportul dintre condițiune și consecință se dă ca îndoios.

Observațiune : verbul propozițiunii care stă în legătură cu propozițiunea condițională se conformă în genere cu verbul acesteia dacă nu se are în vedere vre un motiv care să necesiteze întrebuițarea modului indicativ.

De și scopul nostru în acest studiū nu a fost de a vorbi de cât de întrebuițarea **modurilor** cu condiționalul **si**, totuși, spre mai multă claritate, credem necesar a spune câte-va cuvinte în privința întrebuițării timpului imperfect și mai

mult ca perfect de la modul subjunctiv, alături de **si condițional**. În cea ce se referă la aceste timpuri se ține, în regulă generală, că : imperfectul subjunctivului se întrebuintează când voim a exprima imposibilitatea împlinirii condițiunii în raport cu timpul în care cine-va scrie sau vorbește; mai mult ca perfectul subjunctivului servă a exprima o condițiune care a fost imposibil de realizat în timpul trecut în raport cu timpul în care vorbim sau scriem.

Însă, atât în capitolul precedent cât și în capitolul acesta, noi am văzut că atât în cazul în care **si condițional** este însoțit de modul indicativ cât și atunci când este însoțit de modul subjunctiv, nu se are în vedere posibilitatea sau realitatea or nerealitatea condițiunii.

Credem că este mai exact a ne exprima ast-fel :

Modul subjunctiv ne indică îndoiala autorului în privința raportului dintre condițiune și consecință, iar timpul imperfect și mai mult ca perfect ne arată intențiunea autorului de a da expresiunii forma unei nerealități raportată la timpul în care scrie sau la trecut.

Pentru a învedera acest lucru, amintim două exemple cari se găsesc și în sintaxa lui Riemann și în studiul lui Dittmar :

Haec **si** tecum, ita ut dixi, patria lo-
quatur, nonne impetrare debeat, etiam-
si vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1,8,19).

Acest exemplu a fost analizat la pagina 41.
Iată și cel de al doilea pasagiū :

Sicilia tota **si** una voce loqueretur,
hoc diceret :

(Cic. Div. Cacc. 5, 19).

În urmă tot acolo citim :

Si universa, ut dixi, provincia loqui pos-
set, hac voce uteretur :

În privința modului subjonctiv am văzut că el este întrebuințat din cauză că autorul nu voește să afirme raportul dintre condițiune și consecință. Dar nu este acesta punctul asupra căruia vom să atragem atențiunea. Este vorba de întrebuințarea timpurilor subjonctivului. Evident că în ambele exemple condițiunea este imposibilă de realizat în raport cu timpul în care vorbește autorul. Trebuia prin urmare ca și în primul exemplu **si** condițional să fie însoțit de timpul imperfect (modul subjonctiv). Condițiunea este aceeași în ambele exemple, deci regula obișnuită în sintaxă nu poate fi aplicată pretutindeni. Motivul schimbării timpului nu poate fi altul de cât că Cicero a voit

să presinte primul exemplu sub forma unei realități.

Aceasi observațiune se poate aplica și asupra următorului exemplu :

**Si existat hodie ab inferis Lycurgus,
gaudeat ruinis eorum.**

(Liv. 39, 37, 3).

Ne am fi așteptat la timpul imperfect de la subjunctiv, dar autorul nu a voit să dea cugetării sale forma unei nerealități.

Cu acesta nu am voit de cât să reamintim insuficiența regulii obișnuite în cea ce privește întrebuințarea timpurilor modului subjunctiv.

Revenind la subiectul acestui capitol, adică la întrebuințarea modului subjunctiv în propozițiile condiționale, pentru a termina, mai avem de făcut încă o observațiune care va servi în acelaș timp ca o piatră de încercare pentru regula stabilită de noi în privința întrebuințării modului subjunctiv.

Anume, în autori ne întâmpină unele exemple în cari întrebuințarea modului subjunctiv, își găsește explicațiunea, în sensul dat de noi, în însăși context. d. e. :

Hic vasto rex Aeolus antro
Luclantes ventos tempestatesque sonoras

Una Eurusque Notusque ruunt creberque pro-
 [cellis
 Africus et vastos volvunt ad litora fluctus.
 Insequitur clamorque virum stridorque ru-
 [dentum.

Eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.

Cea ce este interesant pentru noi din versurile următoare este faptul că de și vedem că vânturile aū fost libere, totuși nu a urmat cataclismul enunțat în versurile 58 și 59 ci s'a întâmplat o nenorocire pentru Troeni, cari din cauza furtunei de pe mare pierd cîți-va tovarăși și cîte-va corăbii.

Acest pasagiū din urmă dovedesce cu alte cuvinte deplinul adevăr cuprins în regula stabilită în capitolul acesta. Subjunctivul ne arată prin urmare cu siguranță că Vergilius, în versul 58, nu a voit să afirme ci numai să presupună raportul între condițiune și consecință.

CONCLUSIUNE

Din tot ceea ce am spus în cele două părți ale studiului de față rezultă că, în întrebuințarea modului indicativ și subjunctiv pe lângă și condițional, nu se poate nici-de-cum admite că se are în vedere felul cum se prezintă condițiunea.

Condițiunea nu poate să-și schimbe caracterul; ea rămâne totdeauna ceva nesigur. Ceea ce se are în vedere, nu poate fi de cât raportul său relațiunea în care stă consecința față de condițiune. Atunci când voim să afirmăm acest raport, întrebuințăm modul indicativ în propozițiunea condițională cu intențiunea de a afirma că *condițiunea exprimată este singură suficientă și necesară pentru realizarea consecinței*. Cu alte cuvinte, când se dice: *si dii sunt, est divinatio* (Cic. de Div. 2, 17, 40), se înțelege a se afirma că îndeplinirea consecinței nu poate depinde de cât numai

de condițiunea exprimată aci, iar nu și de vre o alta ce s'ar subînțelege.

Însă atunci când voim să exprimăm îndoiala noastră asupra aceluï raport, ne servim de modul subjunctiv cu intențiunea de a se vedea că punem la îndoială *faptul dacă singura condițiune exprimată este suficientă pentru realizarea consecinții*. Dîcînd d. e. : *quas inimicitias si tam cavere potuisset (sc. Roscius), quam metuere solebat, viveret* (Cic. Rosc. Am. 6, 17), înțelegem că se exprimă îndoială asupra faptului dacă realizarea consecinții depinde numai de condițiunea exprimată aci, sau mai pôte depinde și de o altă condițiune ce s'ar subînțelege. În exemplul citat, pentru ca Roscius să fi fost în viață în momentul când vorbește Cicero, nu era de ajuns numai faptul de a fi putut înlătura dușmăniile de care se vorbește. Mai erau și alte condițiuni ce se cereau : să nu cadă grav bolnav, să nu i se întîmple vre-un accident nenorocit, etc. Cu alte cuvinte, condițiunea exprimată neputînd fi singură suficientă pentru realizarea consecinții, autorul nu pôte, în cazurile analóge, de cât să exprime îndoiala sa asupra raportului dintre cele două propozițiuni și din acéstă cauză

nu p^ote întrebui^șa alt mod, de cât modul sub-
junctiv.

Credem, prin urmare, că exprimăm un adev^{er},
conchid^înd că, *la întrebui^șarea modului indicativ
și subjunctiv, împreună cu conjunc^{ți}unea condi-
țională si, s'a avut în vedere, ca punct de
plecare în dezvoltarea ambelor construc^{ți}uni, ra-
portul în care scriitorul a voit să pună conse-
cin^{ța} față de condi^{și}iunea ei.*

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefață.	3
Introducere.	5
Si condițional cu modul indicativ	9
Si condițional cu modul subjunctiv.	28
Conclusiune.	51

Tip. GUTENBERG, Joseph Göbl, București.

VERIFICAT
1987

DE ACELAȘ :

Istoria legiunii XI Claudia și origina orașului Durostor.
București, 1888.

Tite-Live. — «Étude et collation du Ms. 5726 de la Bibliothèque Nationale». Paris, 1895. (Publicat în editura librăriei Émile Bouillon). În colecția: Bibliothèque de l'École des Hautes Études, publiée sous les auspices du Ministère de l'Instruction publique.

